

Semmiből valamit?

Építészeti triennálé Baján

Választanunk kell: semmi-ből akarunk-e valamit csinálni, vagy abból, ami már megvan? Így tette föl a kérdést ifj. Sári István építész, a díjnyertes miskolci tervező kollektíva vezetője, amikor az első ízben megrendezett Bajai Építészeti Triennálé tudományos tanácskozásán pályatervüket ismertette. Baja belvárosának egy viszonylag kicsiny, de jelentős szeletét ábrázolta az a térkép, amelyen a fejlesztési elképzeléseket kellett fölvezetni. Sok pályázó vágott bele a nehéz munkába, de a célig kevesen jutottak el. (Mindenestre két szegedi építész, Novák Istvánt és Somoskői Mihályt a sikeresek között üdvözölhettünk.)

A miskolciak terve főként azzal nyerte el a Major Máté akadémikus elnökletével munkálkodó bíráló bizottság tetszését, hogy nemcsak megőrizte, de tovább is fejlesztette a városközpont kialakult szerkezetét, Nem a házakat — ezek jórésze ugyanis ma már nem különösebben értékes —, hanem az útvezetést, a térkapcsolatokat, a léptéket. Igen, a tervezők szabályszerű utcákat javasolnak, fasorokkal, sarokházakkal, földszinti üzletkeket és az egyedi panelházak fejébe magától értetődő természetességgel nyomják a magastető szipkáját. Egyszerű, mindennapos dolgokat — uram bocsá — építészeti köz-helyeket kínálnak tehát, de mégis olyasmit, amit hiába keresünk a lakótelepeken.

Ma már nyilvánvaló, hogy mind a nagyközönség, mind az építészek világszerte kiábrándultak abból a szigorú tekintetű racionalizmusból, amely a második világháborút követően vált egyeduralmává a városrendezésben. Mind többen és többen szeretnék lakótelep helyett olyan régi városrészekben, épületekben lakni, amelyek gondos és igényes korszerűsítésen estek át.

Dér Béláné, Eger tanácselnökhelyettese is megerősítette ezt a megfigyelést, amikor a triennálé egész napos tudományos tanácskozásán a városközpont korszerűsítésének eddigi eredményeiről, immáron kiforrott munkamódszereiről és a továbblépés gondjairól tájékoztatta az építészeket, várospolitikusokat. A megje-

lentek — a fölszólalások tanúsága szerint — egyetértettek abban, hogy a történetileg kialakult városiasság olyan örökség, amely, ha elvesz, szinte nem, vagy csak hallatlanul nagy áldozatok árán pótolható. Mégis: az építészeti értékek megőrzését még ma is sokan leszűkítik a „hivatalos” műemlékek védelmére. Pedig, ha az utcákonban csupán egyetlen ilyen épület áll és erre hivatkozva az egész környezetét letarolják, hogy helyébe valamilyen, léptékben, térbeli rendjében, megjelenésében idegen épületegyüttest hozzanak létre, a műemlék végül is a partra vetett hal sorsára jut. De szenved az új is, hiszen a városiasságot — a folyamatosságot — a folyamatosság teljes hiányában — a semmi-ből kellene elővarázsolni és ez bizony csak rendkívüli esetben sikerülhet.

A városközpontok rekonstrukcióját számos olyan tényező nehezíti, melyek hatásaitalanítása a közeljövő feladata. Ezek között szemléletű is akad. A rekonstrukció eredeti jelentése újjáépítés, helyreállítás. A gyakorlatban azonban nem ritkán hírdomán sem marad a régi városszerkezetből, és ami helyette létrejön, jó esetben sem több, mint egy műszakilag korrekt, de az egyediség, az adott helyhez, kultúrához való kötődés leghalványabb jeleit sem hordozó lakótelep. Vigyázat! Nem az épületek színvonaláról, a loggiák számáról van szó! A város egy adott társadalom életének térbeli kerete, melynek alapsajtja a lakás. Ha tehát a lakásban, a lakás mögött meghúzódó, azt formáló életrendben zavarok mutatkoznak, ezen az építés nem tud segíteni. Kathy Imre építész, műegyetemi docens le is vonta a logikus következtetést: az építész csak a közösség azonos irányba tartó törekvéseit képes integrálni.

Nehezíti a helyzetet a különleges feladatra főkészült kivitelező szervezetek hiánya, és az, hogy a meglévő hátrányos helyzetben vannak a nagy építőipari vállalatokkal szemben. A városközpontok rekonstrukciója során pedig nem, vagy csak nagyon korlátozottan lehet alkalmazni a házigyári technológiát és ez a

jövőben sem lesz másként —, ahogy Selényi István, a most kidolgozás alatt álló országos panelos típustervezési és Típus Tervezésfejlesztési és Típus Tervezésfejlesztési és Típus Tervezésfejlesztési Intézet munkatársa elmondta.

Szerencsére azonban már vannak jó és követhető hazai példák, melyekről szintén sok szó esett a tanácskozáson. A már említett Eger mellett figyelmet érdemel Zalaegerszeg, vagy Szekszárd korszerűsítő városközpontja, ahol a tervező Vadász György, illetve Jurcsik Károly a közösségben, a közösség vezetőiben az alkotásban részt és kockázatot vállaló társakat talált. Nem csoda, hogy a város lakói ma már nem csupán elfogadják azt, ami létrejött, de sajátosnak, helyinek, magukénak érzik az új környezetet. Büszkéik rá — nem is ok nélkül! Úgy tűnik, hogy most Baján is egy hasonló folyamat kibontakozásának vagyunk a tanúi...

A befejezettség rendjének fontosságát, az alkotó szándékát, az építő energiák összefogásában levő erőt és az alkotás az alkotó kellő megbecsülését hangsúlyozta dr. Ábrahám Kálmán építésügyi és városfejlesztési miniszter, amikor zárszavában gratulált a megye és a város vezetőinek a triennálé sikeres megszervezéséhez, a vita magas színvonalához és oldott, alkotó légköréhez. Szerencsénnek minősítette, hogy a tervpályázat anyagát bemutató kiállítás mellett a rendezők módot találtak arra, hogy kamarakiállítás adózzanak a magyar építészeti egyik legnagyobb alakja, Kós Károly emlékeztetének, és hogy bemutatásuk a fejlődő Baját is.

Bizonyos időre és kellő távlatra van szükség, hogy a rendezők az elhangzottakat és tapasztalatokat alaposan átgondolják nemcsak az 1982-es triennálé, de a közvetlen hasznosítás érdekében is. Az azonban máris elmondható, hogy jó, felelős és a közösség javát szolgáló kezdeményezést vállaltak magukra Bács-Kiskun megye és Baja vezetői, amikor szakítottak azzal a rossz — bár voltaképpen kényelmes — hazai hagyománnyal, amely az építészeti csupán technikai folyamatként szemléli, amely szerint az építészetnek inkább megrendelői és nem mecénásai vannak. A számtalan ilyen-olyan művészeti megmozdulás között most végre megjelent egy, ahol az építész számára nem a macskaszármal terítéken. És ez nem csekélység! Vállalása annak, ami van, annak érdekében, hogy ami lesz, a mainál sokkal jobb és teljesebb lehessen.

BORVENDÉG BÉLA

Szepesi Attila

Őszi lakótelep

köd és nyirkos homály
az ablakokban
cellafény

csupasz fákat és utakat sodor
dombok nehéz árnyékait hogy görgeti
az éjszaka

minden megáll mielőtt elmerül
a város távoli zúgását
földmélyből hallani

hány szolamú
e sivatag november
mégsem tudja
kimondani

a negyedik évszaktot

A kabaré regénye

Leültem hát az asztalkához,
előszedtem a novellámat,
és olvasni kezdtem. De
alig ejtettem ki néhány szót, a
monoklis fiatalember szörnyűt
ásított:

— Óá! Óá!
Nem is ásitás volt az voltaképpen, hanem keményen tagolt, könyörtelen elutasítás. Mintha azt mondta volna: El ezzel itt! Meg kell adni, hogy a közönségnél nagy sikere volt, nagyobb, mint amilyenre én a magam humoros előadásával számítottam volna. Mindenki kacagott, és a monoklis tekintetét jörüljártatva, elégtelen zsebelte be a sikert. Majd elsüllyedtem szégyenemben; először néztem rá, és a pillanatom néhánnyörgött hozzá:
— No, ne bolondozz, pajtás!... Hiszen nem a magam passziójára vagyok itt... Tudod... az aszszony vár a vendéglőben... a vacsoráról van szó!...

Újból belekezdtem a fölolvadásba, de a monoklis néhány szó után újból merev arccal rákezdte: — Óá! Óá! — És most még nagyobb sikere volt vele, mint az előbb; vannak produkciók, amelyeknek sikere az ismétléssel növekszik. Nagyon keringett velem a világ, egyszerre előtört az a bizonyos virtustermő hevílet, amely annyiszor beszakasztotta már a fejemet. Hát hiszen magam is gyerekekem voltam még, ha volt is feleségem és kisfiam. Ilyenkor eszébe jut az embernek, hogy Ugocsában született, és Biharban jogászokodott. Ugocsa non coronat! Eb ura jakó! Hát ha már a megalázkodott könyörgésem nem használt, gyerünk azzal a másik beszéddel. Kikapiam mellényzsebemből a monoklimat, és a szemembe vágom, mert akkoriban jóra való fiatalembernek nem mindig volt a zsebében egy

koronája, de monoklija mindig volt. Odaléptem a színpad peremére, és egyenesen a monoklis arcába mondtam:

— Hát jó, elhagyom a novellát! Ahelyett egy kis mesét mondom el a vadszamaráról.

A monoklis újból odánni kezdett, de most már nem volt sikere vele. A közönség egyhangúlag lehurrogta:

— Halljuk a vadszamarat!
Végzetes jószerecsém juttatta eszembe épp e pillanatban ezt a mesét. Egy királyról szolt ez a mese, aki büszke volt arra, hogy az övé a világ legtekélyesebb állatkertje. De egy német tudós figyelmeztette, hogy mégse tökéletes ez az állatkert, hiányzik belőle a vadszamar. Nosza kiadta a parancsot a király az udvari embereinek, hogy huszonnégy óra alatt teremtsenek elő neki egy vadszamarat, akár a föld alól is. Nagy volt a megrökönyödés az udvari emberek között, mert fogalmuk se volt róla, hogy ilyen rövid idő alatt honnan szerezhetnének vadszamarat. Végre is a tudós állott elő a mentő ötletével:

— En tudok egy módszert, amivel huszonnégy óra alatt is elő lehet állítani egy teljesen kifejlett vadszamarat. Vegyetek egy szelíd szamarat, öltöztessétek szmokingba, és illtessétek a kabaréba a hatkoronás helyre. Ott majd megvadul.

A közönség tapsolt. A monoklis próbált odánni megint, de lehurrogta:

— Aha! Ordít már megint a vadszamar!

Most már akadálytalanul elmondhattam a mondókámat, amikor kitámolyogtam utána, Bródy István, a kabaré társigazgatója gratulált, és biztosított róla, hogy nagy sikerem volt.

NAGY ENDRE

Hova lett Sztanykovszky?

Bizonyára sokan nézték a Délmagyarország olvasói közül is a televízióban november 6-án Hubay Miklós Háromszoros halállal című tévéjátékát, a Tisza-gyilkosság dokumentumokból föllevenített történetét. Talán arra a szereplőre is emlékeznek, akit Szakácsi Sándor alakított: Sztanykovszky zászlósra, a merénylet egyik kulcsfigurájára. De azt aligha sokan tudják már Szegeden is, hogy Sztanykovszkynek később köze lett városunkhoz.

Itt töltötte a Csillagbörtönben 17 évi bűntetését. 1921. július 29-én halálra ítélték ennyire változtatták. Le is ülte. 1937. december 4-én szabadult: még ekkor is csak 42 éves volt.

Pár nap múlva megnősült. Romantikus história: a börtönben esténként szépen hegedült, s ezt gyönyörűséggel hallgatta a közeli

vendéglősnak, Szenicsán Gábornak leánya, a SZAK atlétaője, Szenicsán Rózsa. Valamiképpen utat talált a rabhoz. Csak akkor látták egymást, amikor Sztanykovszky kiszabadult, de ez elég volt mindkettőjüknek: december 11-én megesküdtek.

Igen ám, de hamarosan kiderült, hogy Sztanykovszkynek nem ez volt az első házassága. 1918. február 25-én Kassán elvette Papp Rózsát. Tőle 1919. június 3-án elvált, és 5-én feleségül vette Rothmüller Olgát. Már le tartóztatásban volt, amikor tőle is elvált. Harmadik házasságának hírére első felesége bizámiával vádolta Sztanykovszkyt, arra hivatkozva, hogy a Tanácsköztársaság alatt kimondott válás érvénytelen. Sztanykovszky a Délmagyarország munkatársának, Hartmann Mihálynak, aki a lap 1938. január 18-i számában nagy

cikket írt a házassági bonyodalmakról, bemutatta a hiteles okmányokat. El is simul ez az ügy, ám Sztanykovszky azt is panaszkolta, hogy szeretne dolgozni, de nem tud, mert a rendőrség nem ad neki zenészi tevékenységhez engedélyt; a börtönben kitanult érféldrászathoz meg női fodrászképzést is kellene szereznie, ha önálló üzletet akar nyitni.

1938 augusztusában azt olvassuk a Délmagyarországban, hogy Sztanykovszky Újszöregben gazdálkodik. A karácsonyi számban Szász Ferenc nagy riportot közöl róla: gyümölcsstermészettel és tyúkjarmmal kísérletezik.

Két év múlva, 1940. november 6-án ismét terjedelmes riportot közölt a Délmagyarországi különös férfiúról. Ekkor már Kecskételepen, a mai Ságvártelepen lakott, és esténként onnan kerékpározott be a Tisza Lajos (ma Lenin) körútra, ahol egy vendéglőben zenekarával muzsikált. Megkapta tehát végre az engedélyt: megváltoztatott névre, mint Zemplényi Tibor. Az újságírónak így nyilatkozott:

— Most már meg vagyok elégedve, keresek a hegedümmel. Nappal jószágot nevelek, éjszaka pedig zenész vagyok. Családom-

mal is nagyon elégedett vagyok, feleségemmel jól megértjük egymást, és van egy enniváló drága kislányunk. Bizony mint zenész nem sokat keresek, kevés ma a mulatós ember. De azért nem panaszkodhatom, megéltünk valahogy. Négytagú a zenekarom, és pár pengő mindannyiunknak jut. Mielőtt a börtönbe kerültem, jogi pályára készültem, és már három jogi szemeszterem volt. A börtönben egy csomó idegen nyelvet tanultam meg, több mesterségem is van, és otthon őrzöm az első magyar cigány nyelvtant. Volna tehát elég mód arra, hogy egzisztenciát alapíthassak, de úgy látszik, meg kell elégednem azzal, amit a hegedümmel keresek. Künn lakunk Kecskételepen, mert ott olcsóbb a lakbér, és jó szagot is tarthatunk. Valahogy szerencsém is van a jószághoz, bár most igen drága a jószágartás. De a kis házban magunk vagyunk, és oly megnyugtató a csend künn, a telepen. En pedig nagyon hozzászóltam a csendhez."

A riportból kiderül, hogy a borbélylóságon kívül az asztalos-ságot is elsajátította, nyolc nyelvet tanult meg, összeállította az első (?) cigány nyelvtant, vala-

mint egy 3500 szót tartalmazó cigány—magyar és magyar—cigány szótárt.

Még egyszer hallunk, olvassuk Sztanykovszky Tiborról. A Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből című gyűjteménynek a fölszabadulás írásos emlékeit tartalmazó, 1970-ben megjelent kötetében a 162 lapon olvassuk a Magyar Kommunista Párt szegedi szervezetének összefoglaló beszámolóját az 1944. október 18-tól 1945. február 5-ig eltelt időszakról. Ebben áll ez a mondat: „A közrendészet vezetője Sztanykovszky Tibor elvtárs.” S ugyanitt még: „Megalakult a város-házán a városi kommunista csoport, melynek tagjai: Dénes, Lakó, Dobó, Kálló, Komócsin Ilés, Sztanykovszky és Horváth elvtársak, akik egymással állandó szoros kapcsolatot tartva teremtik meg a teljes összhangot a városi ügyeknek párterdekek szerint való intézésére."

En még vélek rá emlékezni. De utána nemcsak előlem veszett a nyoma, hanem a történelmi dokumentumokban is.

Különös, kalandos élete tán egy önálló tévéjátékot is megéne.

PÉTER LÁSZLÓ